VIII.

GUBECZ MÁTÉ, A' TÓTORSZÁGI PARASZTOK' DÓZSÁJA.

PÉCZELY JÓZSEF RTTÓL.

Vor dem Sklaven, wenn er die Kette bricht,
Vor dem freyen Menschen erzittert nicht.

Schiller.

Még alig mult fél századja, hogy Dózsa' parasztjai vérbe, lángba boriták a' hont; még sokan éltek, kik láták a' bőszűlt had' dulongásait, láták 's talán érzették csapásait, mellyek alatt annyi ezer élet aludt ki, annyi virágzó család jutott inségre, pusztulásra, 's most is, ötvennyolcz esztendő' elteltével, valahányszor visszagondoltak a' duló fergetegként keresztűlvonúlt vészre, hideg borzadás futotta át kebleiket, majd forró hála istenök, a' köz romlásban irgalmas megtartójok iránt: 's ime ujonnan lángra lobbant a' hamu alá rosznl takart tűz, hogy martalékjává tegye, mit megkimélt az első nagy égés. Ez uttal Tótország lett szinpada a' kevésbbé tartós, de nem kevésbbé irtózatos paraszt lázadásnak, 's ennek vezére, lelke — egy második Dózsa György — *Gubecz Máté*. A' történet következő:

Tahi Ferencz, stettenbergi báró, fólovászmester, mint katona, és mint kormányférfi, mocsok nélkül való, de kemény természetü, ollykor még királyával is újjat húzni mert férfiiu, darab idő óta villongásban volt szomszédvári parasztjaival, nem tudni világosan, mi okon. Vannak, kik Tahi' törvénytelen huzavonáit, mások ismét, kik Tahi' megesküdt ellensége', Gregoriáncz Ambrus', felebbi években tótországi albán' titkon izgatását irják az ingerültség' okának. Az elégületlenek

Digitized by Google

végre, az 1573d. esztendő' első, vagy, mi hihetőbb, még az előbbinek utolsó napjaiban a' király' II. Maximilián elébe adják panaszaikat.

A' mint családatya, 's mint uralkodó, egy formán szeretetre méltó, népei' javát, csendességét szivén hordó, 's hol csak lehetett — magas állásához illőleg — békéltetőkép föllépni szerető fejedelem nem késik azonnal a' dolognak a' hely' szinén megvizsgálása, 's ha lehet, szép móddal eligazitása végett, királyi biztosokat, köztök veszprémi püspök (idővel esztergami érsek 's királyi helytartó) Fejérkövi Istvánt kinevezni. A' püspök, hosszas magára váratás után megérkezik Szomszédvárra, nyomozást tesz; de a' helyett hogy, mint utasitása tartá, maga próbálná, kiküldött társaival egyetértve, a' feleket egymással kibékéltetni: a' dolgot a' tótországi rendek elébe terjeszti, kik épen akkor tarták üléseiket zágrábi püspök 's egyszersmind bán, és választott kalocsai érsek (később kardinál és királyi helytartó, régebben a' tridenti zsinaton Ferdinánd' egyik nagyhirű küldöttje) Draskovics György' elnöksége alatt.

Az ide megidézett parasztok irásban nyilatkoznak; nyilatkozásuk röviden ide ment ki: „hogy ügyöket már előbb a' felség elébe vitték; panaszaik, megvizsgáltatván, igazaknak találtattak, de orvosolva mind ekkorig nincsenek; mellyre nézve ez napságtól fogva sem Tahi Ferenczet, sem örököseit uroknak nem ismerik, a' királynak mindazáltal, vagy kit Tahin kivül akarkit uroknak rendelend, szolgálni, engedelmeskedni készek.“ E' nem várt ellenszegülés tüzbe hozza a' gyülésen épen jelen volt Tahi Ferenczet, tüzbe mind a' többi rendeket is; 's rögtön, egészen ellenkezően, mint a' szelíd fejedelem akará, határozat lőn: hogy a' parasztokkal mint haza- és felségárulókkal kell bánni.

A' rettenetes itélet' hallására megdöbbennek előbb a' parasztok, majd, mi pillanatnyi megdöbbenésöket okozá, maga a' bizonyos, az elkerülhetetlen veszély, felkölti bátorságukat, fel a' soká, sokat szenvedetteknél olly természeti boszu- és szabadságvágyukat; fegyvert ragadnak, mint kiknek, miután vesztve minden reményök, veszteni merényökkel nem, csak nyerniök lehet, ha egyebet nem, nyerni legalább ennyit, hogy nem boszulatlanul vesznek. E' mellett a' győzedelem iránt sem estek egészen kétségbe, mert tudák a' rokon nagy néptömeg' elégületlenségét, tudák — magokból indulva ki — hogy rabot hűség nem,

Digitized by Google

csak félelem köt urához; 's a' félelemnek, ha még olly erős, olly kemény vas karokkal karolja is át martalékját, mutatkozzék csak legkisebb reménysugár, szakadnak lánczai, 's akkor a' kötözött helyett a' kötözőt ragadja meg. Tehát boszúra, vagy halálra elszánt lélekkel fölfegyverkeznek mindnyájan, ki mivel tud, puska, fejsze, kasza, kapa, ásó 's pusztító lángokkal kezökben. Fegyverre szólítják szomszédjaikat is. Ezek, még kiknek sorsuk türhetőbb volt is a' többieknél, szabadságot inkább veszélylyel, mint nyugalommal szolgaságot választva, engednek a' hivásnak. Kevés nap alatt, az egész Kulpa és Száva közötti tartományban, talpon 's fegyverben minden, mi él, érez, 's fegyvert bír. A' sokaság maga növeli bátorságukat. Mint lánczról szabadult bőszült oroszlánok, esnek uraik, egykori bántóiknak; senkit életben, semmit tüzzel vassal illetetlenül nem hagynak. Fölébred bennök a' rablásvágy, édes, erős nem kevésbbé, és — minthogy maga magát táplálja — kielégíthetetlenebb, mint a' boszuvágy. Félelem, remény hozzájok csatolják a' szomszéd stiriai 's carnioliai parasztokat is.

Hogy teljes legyen a' veszedelem, csak fő, csak vezér hiányzott még, ki rendet szabjon, irányt adjon a' dúló, rendeletlen sokaságnak. Egy parasztot rendkivüli ereje, hasonló bátorsága, vad természete, határtalan gyülölsége a' nemesség iránt, különösen kitüntettek társai felett. Nem volt nálánál gyülésekben szájasabb, harczban kegyetlenebb, vérengezőbb, izgatás-, lázitásban nagyobb mester, rablásban telhetetlenebb. Ebben vélé a' szükséges talajdonokat maga' vezérlésére föltalálni a' vad sereg. Ez volt *Gubecz Máté*, méltó feje illy bőszült csoportnak; kit azért köz akarattal fejöknek választanak mindent a' legnagyobbat álmodozó, örömittas övéi; mi több, 's dölyfök', esteveszettségök' egyformán jellemzi, *király* nevezettel.

Most, — mit eddig egyes csapatok Száván innen kicsiben, — egy 16,000 főnyi, összetartó, szabadság-, boszú- 's rablásvágy gyulasztotta pórhad Száván túl nagyban üzi a' gyilkos mesterséget. Az uj király népének, az uj fővezér katonáinak bizodalmát valamelly nagy, nevezetes tettel megérdemlendő, egyszersmind hogy legyen egy köz, egy támaszpontja a' lázadásnak, legyen egy erős hely, honnan dúlásaikat szabadabban, jobb móddal folytatni, hová szükség' esetében menekülni lehessen rablósereginek, először is a' meleg fürdőiről 's váráról híres

Digitized by Google

Stubiczát veszi czélba, 's azt, jövetelének hirére elfutván, vagy magokat önkényt megadván kik ótalmazni tartozák, szerencsésen hatalmába keríti. E' vártnál könnyebb, vér nélkül sikerült diadal után nagyobbakat forgatva eszökben, 's vélve már, hogy hegyeket mozdithatnak ki helyökből, mindenfelé követeket küldöznek szélyel a' lázadók, ótalmat, pártfogást ígérve mindazoknak, kik haladék nélkül önkényt mellöjök állandnak, véres boszút és pusztulást esküve a' kényszeritést várók' fejére.

Azomban a' naponként mindinkább növekedő veszély fölébreszti a' nemesség' egész figyelmét. Már előbb, mindjárt a' lázadás' kitörésekor összehivta Draskovics a' rendeket, tanácskozni velök, mi tevők legyenek. Legczélirányosabbnak itéltetett fölültetni a' közelebb eső nemességet, 's minthogy ebben a' sokkal számosabb neki dühült parasztság ellen alig látszék elegendő ótalom, egyszersmind a' közelében Gurkfeld mellett (Carnioliában) táborozó német gyalogság' parancsnokait gróf Auersberg Herbartot és Halleg Vidát is haladéktalan segélyre szólitni. Kik úgy nyilatkozván mind ketten, hogy ezt tenniök felsőbb parancs nélkül nincs hatalmukban: a' bán e' parancsot lehető sietséggel kiesközölni, Keglevics Simont és Berzey Jánost küldi Bécsbe, hova már azelőtt hirül adni a' lázadást, sebes lovaken elsietett püspök Fejérkövi. A' felség, a' veszélyben forgókon minél előbb segitni, a' tüzet — mellynek az 1514-diki gyászos eset óta gyalázatos vas igába vert földnépe' általános elkeseredettsége miatt méltán lehetett hirtelen messze harapódzásától tartani — kezdetében megfojtani kivánva, ez úttal sem késik a' szükséges rendeleteket megtenni; de igen a' fő haditanács azokat teljesitni, kiadni. Azalatt erőt vesz a' támadás; Gubecz elfoglalja Stubiczát, a' pártos jobbágyoknak szerencséjökkel növekszik merészségök; félni lehetett az egész hazának tüzbe-lángba borulásától; nem volt többé helye a' késedelem 's tanácskozásnak; tett, rögtön segités kivántatott.

Illy helyzetében a' dolgoknak, nem várakozva a' Bécsből, a' Gurkfeldből sürgetve kért segitségre, Keglevics Máté és Alapi Gáspár, hősivadék, 's hős maga mind kettő (amaz a' török ellen Jajczát kétszer — 1521 és 1525-ben — vitézül megvédett Keglevics Péternek, ez ugyancsak a' hont dúló ozman csoportokon nem egy fényes diadalt nyert

Digitized by Google

Nagy-Kemléki Alapi Jánosnak és Zrinyi Margitnak, a' szigetvári hős' testvérnénjének fia, tehát ez utóbbi Zrinyi-vér, növendéke, kedvencze egykor nagybátyjának a' nagy Zrinyi Miklósnak, 's tanuja ennek — hont, nemzetet, a' magyar nevet dicsőitő — hősi ritka magafeláldozásának) fölveszik a' boszuállás' fegyverét, lóra ülnek, 's nem több mint 800, de vezéreik' lelkesedését osztó, velök együtt mindenre, a' legutolsóra, győzni vagy halni kész vidékbeli nemesek', 's néhány, a' Kulpa mellett fekvő zsoldos őrcsapatok' kiséretében, egyenesen Stubiczának tartva, készülnek szembeszállni a' maroknyiságukhoz képest temérdek sokasággal.

Hallva közelgetésöket, nem hogy visszarezzenne, vagy falai közé vonulna, sőt inkább bátran elejbek áll Gubecz, ki úgy látszik kapva kapott az alkalmon, hogy nyilt csatában mérkőzhetik, 's mit, hadai' számában, eddigi jó szerencséjében bizakodva, mint bizonyost, hitt, annyi gyülölt ellenségnek, zsarnokfajnak egy rakáson egy csapással veheti fejét.

Igy egyik fél sem vonogatván magát, meglett Stubiczához közel az elhatározó ütközet 1573-ban febr. 23-dika előtt; de melyik nap, azt egész bizonyossággal meghatározni nem lehet. Mielőtt öszvecsaptak volna, a' vezérek sergeiket, ha talán még elég ingerültek nem volnának magoktól, nem mulaszták el — kiki maga' módja szerint szavakkal, milyeket, ismerve övéik' helyzetét, indulatit, reményeit, félelmeit, leghathatósabbaknak ítéltek — a' bátran, állhatatosan harczolásra buzditni, miben magok mutatták majd, elkezdetvén a' viadal, a' legjobb példát. A' harcz kemény és tartós volt. A' parasztok, mi nekik gyakorlat' 's fegyver' dolgában hiányzott, számmal, dühvel, vakmerőséggel pótolva, soká erősen tarták magokat a' kisded, de gyakorlottabb, jobban fegyverzett, és — mivel paraszt hóhérjaikkal szemben választás csak győzedelem vagy kinos halál közt maradt — elszántabb, meggondoltabb uri sereg ellen. Végre a' mint sorai fogytak, fogyott bátorsága a' pórhadnak; hiában biztatja őket vezérök, királyuk — Gubecz, hiában fenyegeti; erősebb a' szemeik előtt villogó ellenséges fegyvertőli, 's kézre kerülés' esetében — rettegett régi uraik' boszujátóli félelem. Csak a' szaladásban látszék még egyedül út nyilni előttök a' menekvésre. Tehát elhányva fegyvereiket, futnak ki merre lát. Nyomukban a' boszulihegő diadalmas ellenség. Harcz, futás többet megemésztett belőlök

Digitized by Google

négyezernél. Szerencsések, kik igy vesztek! A' boszujában emberiséget ritkán, mérséklést soha nem ismert győztes nemesség irtóztatóan érezteti haragját, diadalát a' hatalmába estekkel. Sokan közölök megcsonkitott tagokkal, elmetszett orral, fülekkel bocsáttatnak haza; mások a' közel ért élőfákra, épületekre, falukban és faluk' közelében, rettentésül és tanulságúl az élőknek, rakással aggattatnak fel. Csak egyetlenegy, az utfélen nőtt, igen magas, ágas-bogas vad körtvélyfán — mint Istvánfinál olvashatni — tizenhat vagy több illy boldogtalanoknak lehetett kötelen csüngő, vadak', 's madaraknak martalékúl hagyott, testeiket megszámlálni. Szomszédvárt és Szamobort — a' lázadás' fészkeit — minden paraszt lakjaikkal elhamvasztá a' győzők' vérrel be nem tölt boszúja. De a' legirtóztatóbb vég Gubeczre várakozott. Őt rosz sorsa megkimélé a' csata' dulongásaiban, 's élve juttatá — hogy egy helyett majdan ezer halált szenvedjen — rá fenekedő ellenségei' kezébe. Vele együtt foglyúl esék alvezértársa is Passanek András. Zágrábba hurczoltatván mindketten, itt előbb Gubecz tanuja lenni kényszeríttetett társa' embertelen kivégeztetésének; rá kerülvén azután a' sor, maga — a' királyi czimet bitorlott — mint előzője Dózsa egykor — tüzes vas koronával fején, megtüzesített királyi székbe ültettetett, teste tüzes vas fogókkal szaggattatott, 's végre négy felé vágatott.

Ez volt kimenetele Gubecznek, a' hont, nemzetet fölforgatás-, vég pusztulással fenyegető bősz merésznek. Ez folyama, vége a' gyászos, a' minden érző kebelt öszverázó történetnek, melly mellett kinek nem jutnak századunk' 's Németország' elhunyt egyik legnagyobb költőjének tapasztalás által annyiszor igazolt ama' szavai eszébe:

Weh, wenn sich in dem Schooss der Städte
Der Feuerzunder still gehäuft,
Das Volk, zerreissend seine Kette,
Zur Eigenhülfe schrecklich greift. *Schiller.*

'S most mit kivánjak, érted hő kebellel esdő fiad, édes hazám! javadra? Adjon a' fölötted őrködő istenség minden hasonló merénynek, mint adott azóta is, mindenkor hasonló véget! Nem. Őrizzen inkább minden hasonló diadaltól — győzzőn bármellyik fél — mindig gyászos, mindig siralmastól! őrizzen minden hasonló kitöréseitől a' fiaid' keblében fiaid ellen titkon forró boszúnak! Akarod ezt? Háritsd el örökre

Digitized by Google

minden okát, alkalmát az elégületlenség-, irigység-, testvérek közötti gyülölködésnek; törd — mit napjainkban olly dicsően, olly szivemelőleg megkezdél, mit minden, szivre nemes fiaid bensőkép ohajtnak, akarnak — törd minél előbb teljesen öszve a' vak önzés, boszu, tudatlanság-kovácsolta több mint háromszázados bilincseket, mellyeknek szomorú maradványaiban, a' nem annyira bünös, mint bünössé tett apák' ártatlan maradéka — gyermekeid' egy nagy része — maga' 's a' közjó' mondhatlan hátramaradásával, mái napig sinlődik; oszd egyaránt kegyeidet: akkor meleg szeretettel függünk rajtad, meleg szeretettel egymáson, mindnyájan gyermekeid, mindnyájan testvérek, szabad, nem szolga nép, egyek érdekben, egyek remény- 's félelemben, egyek szivben, lélekben; és igy egygyé forrva, anyai édes öledben, atyáskodó fejedelmeink' hű gondja, szelid kormánya alatt, béke, boldogság belül, kivül fény, hatalom, régi dicsőség várakozik ránk.

Digitized by Google